

Caring for Pusaka

Obu Manuvu of Davao City

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

Enhancing Biodiversity Conservation in the Unprotected Regions
of the Mt. Apo Key Biodiversity Areas

Obu Manuvu Ancestral Domain Management Office

Sitio Ladian, Marilog Dist., Davao City, Philippines
+63 916 1014 652 / +63 930 9661 207

Philippine Eagle Foundation, Inc.

Malagos, Baguio District, Davao City, Philippines
+6382 324 1860 / +63 917 7198 093
info@philippineeaglefoundation.org

Edited by:

Lipatuan Joel Unad
Dennis Joseph Salvador
Jayson Ibañez
Maria Reinita Navarro
Archistine Saragena

**Philippine Copyright
ISBN 978-971-94278-1-0****SUGGESTED CITATION:**

The Unified Obu Manuvu Tribal Council. 2017. Caring for Pusaka. Obu Manuvu of Davao City, Philippines. 20 pp.

Copyright © 2017 Obu Manuvu of Davao City

This document is prepared by the Philippine Eagle Foundation and the concept of Pusaka is owned by the Obu Manuvu of Davao City. Reproduction of this material is only allowed for study and training as long as permitted by and credited to the rightful owner. Selling this document is not allowed.

Published by:

Philippine Eagle Conservation Program Foundation
Obu Manuvu of Davao City

Layout:

Archistine Saragena

Cover Photo:

Mt. Apo Mountain Range (Glaiza Tabanao); Philippine Eagle (Klaus Nigge); Almaciga Tree, Rufous Hornbill (Giovanna Tampos/PEF); Philippine Brown Deer (Archistine Saragena/ PEF); The Obu Manuvu Tribal Council (PEF)

This publication was produced by the Philippine Eagle Foundation, Inc. (PEF) for the “Enhancing Biodiversity Conservation in the Unprotected Areas of the Mt. Apo Key Biodiversity Areas”, under grant agreement number PAF-GA-B-006-15 funded by the United States Agency for International Development (USAID) through the Philippine-American Fund, AID-492-C-13-00016.

The contents of this publication are the sole responsibility of PEF and do not necessarily reflect the views of USAID or the United States Government.

Culture-based Conservation Publication 01

Caring for Pusaka

OBU MANUVU OF DAVAO CITY

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

Enhancing Biodiversity Conservation in the Unprotected Regions
of the Mt. Apo Key Biodiversity Areas

Message

Obu Manuvu Ancestral Domain Management Office

The Indigenous *Obu Manuvu* nation was cared for and nourished by the forests. As the occupants of the few remaining forests at Mt. Apo, we offer our lives and our sincerest cultural ways in protecting nature and our natural resources.

The environment is our life. The forest is the home of our culture and faith; it is the seat of our survival. The *Pusaka* is a long-standing practice of sanctifying items, animals, and lands — all that are considered valuable to our life and history.

In the past, the only means to pass this on to the next generation is through oral traditions. This practice was nurtured across time in our minds and in our hearts. However, because the *Obu Manuvu* culture is slowly getting eroded, we want our traditional knowledge and practices revived and restored. This *Pusaka* declaration will help protect the forests and secure the environment while also preserving our culture.

The recognition of Indigenous worldviews strengthens self-governance of our ancestral domain. As our customary laws and Indigenous Political Structure (IPS) are revitalized, the future for the *Obu Manuvu* is bright. The *Pusaka* declaration opens for us partnership opportunities with various organizations and institutions that share the same mission of protecting forest biodiversity.

This book will help people understand what *Pusaka* is and its importance to the *Obu Manuvu* and to the environment. We hope that this will pave the way for the conservation of the forest, the care of our ancestral domain, and the thriving of the *Obu Manuvu* culture.

Mensake

Obu Manuvu Ancestral Domain Management Office

Ang katilingbang Obu Manuvu sa unang panahon giamuma sa kinaiyahan. Isip mga lumulupyo sa mga pipila na lang nga nahabiling lasang sa Mt Apo, among ihatag ang among kinabuhi ug ang pagkamaninud-anon pinaagi sa among kultura aron sa pag-amping sa atong kinaiyahan.

Ang kinabuhi sa tribo naa sa kinaiyahan. Ang kalasangan mao ang balay sa among kultura, pagtuo, ug panginabuhian. Ang “Pusaka” dugay na nga pagtuo, pinaagi sa paghatag namo ug bili sa mga butang, kahayupan, ug kayutaan nga adunay dako nga kalimbigitan sa among kasaysayan ug kinabuhi.

Sa unang panahon, wala gyud natagaan ug saktong kahulugan ang Pusaka, kay ang pagsabot niini sa mga bag-ong tribu kaliwatan sa Obu Manuvu naa lang sa ilang kasing-kasing ug huna-huna. Apan karun, tungud sa anam-anam nga pagka-luya sa kulturang Obu Manuvu, kinahanglan nga ipabalik ang tradisyonal nga kaalam. Ang pagdeklara ug Pusaka dako ug mahimo alang sa pag-amoma sa kalasangan ug sa kinaiyahan ug pagpreserba sa kultura

Ang pagpakusog sa kulturanhong pagtan-aw sa tribo usa ka dakong tabang alang sa pagpadasig sa kaugalingong pag-dumala sa among mga kalihokan sulod sa yutang kabilin. Kauban sa pagpakusog sa among kulturanhong balaod ug Indigenous Political Structure (IPS), malampuson ang kaugmaon sa kulturang Obu Manuvu. Ang pagdeklara sa Pusaka makaabli ug kahigayunan arun makatambayayong ang lahi-lahing organisasyon ug institusyon nga adunay hiniusang tumong sa pagprotekta sa kinaiyahan ug tanang nay kinabuhi sulod niini.

Kini nga libro magpasabot sa kahulugan sa niini ug ang importansya niini sa Obu Manuvu ug sa kinaiyahan. Kami nanghinaot nga kini mahimog usa ka pamaagi arun mas mapakusgan ang pag-amoma sa kinaiyahan, labaw na sa Yutang Kabilin (ancestral domain) ug kultura sa Obu Manuvu.

Mt. Apo peak viewed from Sibulan, Davao City
© Joy Montecalvo/ PEF

The Unified Obu Manuvu Tribal Council with Philippine Eagle "Fighter" at the Philippine Eagle Center

We, the *Obu Manuvu*, are one of the subtribes of *Bagobo* who originated from *Bagobo Klata* and *Bagobo Tagabawa* intermarriages. We are found in three provinces of Mindanao: Southern Bukidnon, Northeastern Cotabato and Northeastern Davao.

Like all Indigenous peoples, our cultural heritage is tied to our lands. We believe that *Manama* gave these lands to our ancestors to take care of, and they too, entrusted these lands to us. Our elder, *Apo Tuwaang*, used to live in our ancestral domains, and our lands are deemed sacred. It is a living proof of our history.

Kami, ang Obu Manuvu, usa sa mga tribo sa Bagobo nga gikan sa pagminyong sa kultura sa Bagobo Klata ug Bagobo Tagabawa. Nagapuyo kami sa tulo ka probinsya sa Mindanao: Southern Bukidnon, Northeastern Cotabato, ug Northeastern Davao.

Datu George Luis Mandahay performing the traditional *panuvadtuvad* at the Philippine Eagle Center prior to the *Pusaka* Workshop

Sama sa ubang mga tribo, ang among kultura nakakabit sa among kayutaan ug kalasangan. Gihayag kini ni Manama sa among mga katigulangan sa una, ug karun ila kining gibilin sa amo arun ampingan. Diri nagpuyo si Apo Tuwaang kaniadtong unang panahon, ug kini ang buhi nga kabilin sa among kasaysayan.

A series of Pusaka workshops was conducted on 2016 at the Philippine Eagle Center, Malagos, Baguio District, Davao City.

Gipahigayun ang mga Pusaka Workshops kaniadtong 2016 sa Philippine Eagle Center, Malagos, Baguio District, Davao City.

The whole tribe resembles a house and the family that lives in it is comprised by every *Obu Manuvu* inhabitant of our ancestral domain. In order for the house to be strong, and the family able to withstand challenges and adversities, the home must be made of sturdy materials.

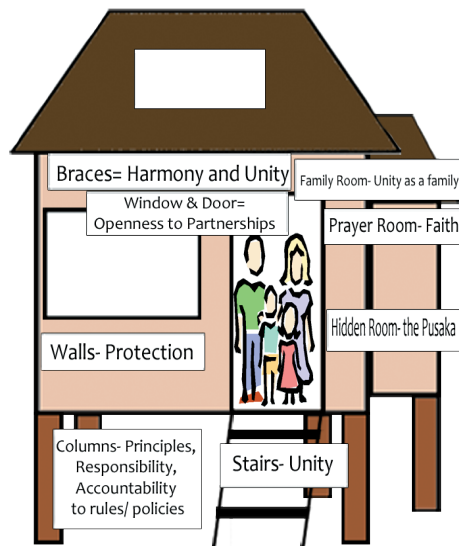
The home should be held by strong foundations of community harmony and unity; sturdy walls that protect our culture and our ancestral domain; a wide door and windows are open to partnerships with other organizations; solid columns that symbolize our principles, and strong sense of responsibility and accountability to our rules and policies; long stairs that extend our unity within the tribe and also with others; extensive roofing that represents our long-term plans and aspirations for the progress of our tribe; a prayer room that holds our spiritual faith; a living-room where the community comes together to talk as one family; and a spare room that holds our treasures and heritage, our *Pusaka*, which are sacred and protected. A place where only family members can enter.

The *Pusaka* – the sanctifying of entities, living or nonliving—is what our family, clan, or tribe consider as “very special”. These are “valuables” that reflect our history and culture.

Ang among tribo sama sa balay ug ang pamilya na lumulupyo niini mao ang mga myembro sa among komunidad. Arun lig-on ang balay, kinahanglan nga binuhat kini sa mga lig-on nga materyales arun makasugakod kini sa mga suliranon nga atubangon sa pamilya.

Kinahanglan nga naa kiniy mga tukod nga nagapasabot sa pagkahiusa sa among tribo; lig-on nga bongbong nga nangahulugan sa proteksyon nga among ginabuhat sa among kultura ug yutang kabilin; lapad nga bintana ug pultahan nga abli para sa pakighiusa kauban ang uban pang mga

organisasyon; kusgan nga mga haligi para sa among prinsipyo, responsibilidad ug tulubagon sa mga balaod ug polisiya; taas nga hagdan alang sa pakig-usa dili lamang sa among tribo, kundi apil ang uban nga katambayayong; lapad nga atop alang sa atong mga plano alang sa kalamboan namo isip usa ka tribo; ampoanan para sa among dyosnong pagtuo; kwarto sa pamilya nga nagasimbolo sa pagtapok sa tribo arun mag-storya para sa kalamboan o arun sa pagsulbad sa mga problema; ug isa ka kwarto nga simbolo sa Pusaka — tinaguan ug ginaprotektahan, walay lain nga dili parte sa tribo ang pwede pakasulod niini.

The Obu Manuvu
“Balay” Philosophy

Ang Pusaka — ang pagdeklara nga sagrado ang usa nga butang, buhi o dili — ang ginakonsiderar sa among pamilya, kaliwatan, o tribo nga espesyal. Kani nga butang dapat nagasalamin sa kasaysayan, bili, ug kultura.

The community has practiced this since time-immemorial, but has yet to articulate it in writing. Although a long-standing practice, it was never given precise description and definition. This makes it difficult for us to decide as a group which entities can be declared *Pusaka*. Families and clans traditionally sanctify gongs, animals or hunting tools that they value, and pass this on across generations. However, the present generation is losing this tradition. We are therefore motivated keep it alive by making a written account that the young generation can read, understand and emulate.

A *Pusaka* is common among families and clan. We extended this practice to forests that we want to protect as a common property of the tribe. Sanctifying a *Pusaka* is not an act by a single person alone, but must be based on family, clan, or tribe consensus. Just like building a house, it takes all the members of the family to agree on how it should look like. It is a representation of the tribe. Declaring something as sacred requires deliberation about its true worth to our history, faith, and culture.

This bow and arrow (along with other hunting tools), gong and kulintang are considered as *Pusaka* in the Obu Manuvu Culture.

Photos from www.google.com

Ang *Tangkalo* usa pud ka *Pusaka* alang sa nanag-iyá niini.

Dugay na kini nga ginabuhát sa among kumunidad, apan wala kini nakadokomento. Maski dugay na namo ni nga ginabuhát sa una pa, wala gyud kamiy konkreto nga kahulugan sa *Pusaka*, nga usa sa mga rason nganong lisod unsaon pagdeklara sa us aka butang nga *Pusaka*. Ginapasa lang ang kahulugan sa *Pusaka* pinaagi sa pag-storya ug pagsaysay niini. Naay mga pamilya ug kaliwatan nga nay *Pusaka* nga gong, hayop, ug mga gamit sa pagpangaso nga maoy naay bili para sa ila ug ila kining ihatag sa mga sunod nga henerasyon. Apan tungod sa pagbag-o sa panahon, ang kini nga binuhatan anam-anam nang nakalimtan sa batan-on nga henerasyon. Tungod niini, gusto namo nga magbuhát ug sinulat ug taman nga dokumentasyon sa *Pusaka* arun among mabasa ug mahatag namo sa sumusunod nga henerasyon

Kasagaran na nga ginabuhát ang *Pusaka* sa pamilya ug sa kaliwatan. Mao ning nagdeklara pud mi ug *Pusaka* sa tribo arun maprotektahan namo ang among kalasangan. Ang pagdeklara niini dili lamang buluhaton sa usa ka tao, apan desisyon kini sa pamilya, kaliwatan, o sa tribo. Sama kini sa pagtukod ug balay. Dili ka makahimo ug balay nga wala naistoryahan sa pamilya. Representasyon kini sa tribo. Dili mi makaingon nga sagrado ang usa ka butang nga wala naistoryahan ang bili niini sa among kasaysayan, pagtuo, ug kultura.

Palm Civet

Philippine Brown Deer

Macaque

Philippine Warty Pig

Recently, we identified several criteria that can qualify an entity as *Pusaka* of the *Obu Manuvu*—historical value, relevance to our faith, cultural significance, economic benefits, and value to the ancestral domain. We consider (i) water systems, (ii) mountains, (iii) hunting grounds, (iv) rivers, (v) forests, (vi) cliffs, (vii) caves, (viii) burial grounds, (ix) hiding places, (x) landmarks, (xi) slopes, and (xii) holy places as *Pusaka*. Most of these landscapes are mentioned in our folklores and epics; places where our ancestors went, occupied, and bathed (rivers & streams). In some of our epics, these places are battlegrounds where our heroes fought the evil forces who tried to invade our lands.

We also regard animals as *Pusaka* such as: (i) the Philippine Eagle (banog), (ii) Philippine brown deer (*sarong*), (iii) wild pig (*bavoy't movonos*), (iv) palm civet (*lakivot*), (v) monkey (*uvah*), (vi) hornbills (*kolyawa*), (vii) Malay civet (*singkawng*), (viii) White-eared brown dove (*limukon*), (ix) yellow-breasted fruit dove (*simallon*), (x) Tarric hornbill (*kayamattan*) and (xi) woodpecker (*togkos*). These animals have cultural and historical significance to the tribe. One such epic tells a story on how *Apo Tuwaang* killed and resurrected a huge bird who vowed to serve and protect him for the rest of his life. Interestingly, the bird described in the epic resembles the Philippine Eagle.

Philippine Eagle

White-eared brown dove

Tarric hornbill

Rufous hornbill

This stream from Tawantawan is regarded as spirit abode

Kani anhi lang, nagbutang kami ug mga kwalipikasyon nga madeklara ang usa ka butang nga Pusaka sa Obu Manuvu—bili sa kasaysayan, pagtuo, kultura, pang-ekonomiyang benepisyo, ug ang yutang kabilin. Ginakonsidera namo ang mga sistema sa (i) tubig, (ii) mga bungtod, (iii) lugar sa pagpangayam, (iv) sapa, (v) kalasangan, (vi) pangpang, (vii) kweba, (viii) lubnganan, (ix) taguanan, (x) landmarks kun mga timailhan, (xi) bakilid, (xii) ug mga sagrado nga lugar isip nga Pusaka. Kaning mga lugar madungog sa mga istorya sa mga katigulangan ug sa mabasa sa among mga epiko kung asa nagaanhi ang among mga apohan, nagpuyo, ug naligo. Sa uban nga mga lugar diri nakigbisog ang among mga apohan sa mga demonyo nga gusto kuhaon ang among kayutaan.

Ginakonsidera pud namo ang mga hayop isip Pusaka sama sa (i) banog, (ii) sarong, (iii) bavoy't movonos, (iv) lakivot, (v) uvah, (vi) kolyawa, (vii) singgawng, (viii) limukon, (ix) simallon, (x) kayamatton, ug (xi) togkos. Kaning mga hayop na ni nay kultranhong ug makasaysayan nga bili sa among tribo nga mabasa kini sa mga epiko. Ang usa ka epiko nagsulti kung paunsa napatay ug gibuhi ni Apo Tuwaang ang usa ka dako nga langgam nga maoy niingun na alagaran ug protektahan niya si Apo Tuwaang. Kini nga langgam dako ang pagkapareho sa banog kun sa Philippine Eagle.

Edible frogs are traditionally collected in this pristine stream in Tawantawan

Apo Sondawa (The Apo Peak) is an Obu Manuvu sacred ground

We strongly believe that once something is sanctified as *Pusaka*, no one should harm or violate it. A *Pusaka* must be treated with value and respect. If a certain place is *Pusaka* no one can hunt in that area unless a traditional ritual is performed. These areas are abodes of spirits who guard the place. In respect, we appease them and provide offerings through our rituals. The rituals are our way of communicating to spirit owners of *Pusaka*; whether we can proceed with our journey or not. They respond through omens.

Codifying our practice can also help achieve biodiversity conservation. *Apo Sondawa* (Mt Apo) is our grand *Pusaka*. It is a very big part of our history and culture because it is our home. The *Apo Sondawa* is an extension of our life as a tribe. By popularizing our practice, we will correct the misconception that we, the Indigenous people, has no concept of conservation. Our traditional beliefs about and practices on resource uses are sustainable. However, the public does not know about this. Popularizing our knowledge systems and practices keep us and our culture alive.

Dako ang among pagtuo nga kung ang usa ka butang ideklara nga Pusaka, walay dapat nga manghilabot niini. Kini kinahanglan atimanon ug dapat tratuhon nga butang nga adunay dakong bili. Kung ang usa ka lugar ang Pusaka, walay dapat manakop ug hayop diana gawas kung nay ritwal nga gibuhat. Sa kani nga lugar nagapuyo ang mga espirito nga nagabantay matag usa ka butang nianang lugara, maong kinahanglan na magritwal arun dili madistorbo o masuko ang mga espirito ug mangayo ug giya sa ila. Ang kaning mga ritwal nga pagabuhaton maghatag ug senyales kung malampason ba ang lakaw ngadto sa Pusaka.

Ang pagdokumento aning Pusaka ug dako nga importansya sa pagkonserba sa kinaiyahan. Ang Apo Sondawa mao ang among pinakadako nga Pusaka. Kani usa ka dakong parte sa among kasaysayan ug kultura ug diri mi nagapuyo sa una pa. Parte pud kini sa among kinabuhi isip usa ka tribo. Ang pagpaila ani na ideya sa uban makatanggal sa pagtuo nga ang mga tribo walay konsepto sa pagkonserba sa kinaiyahan. Sa kamatuoran, kani nga mga kulturanhong binuhatan naa na sa dugayng panahon, apan wala lang kini nasabtan sa uban kay tungod wala kini napasabot sa publiko. Ang magpaila niini dili lamang makapakusog sa among kulturanhong balaod, kundi makapakusog pud sa amo isip usa ka kulturanhong komunidad nga among pagpalambo sa among mga kulturanhong pagtuo ug ang pagbalik sa mga kulturanhong ginbuluhaton nga among gikahadlukang mawala pag-abot sa panahon.

Pusaka declaration was held on March 7, 2016 with the Obu Manuvu Tribal Council and the NCIP XI at the Philippine Eagle Center.

[Gipahigayun ang Pusaka Declaration kaniadtong March 7, 2016 kauban ang Obu Manuvu Tribal Council ug and NCIP XI sa Philippine Eagle Center.]

We created resource-use policies that conserve biodiversity, such as protecting huge trees in the forest and allowing traditional hunting only at certain places. Within the ancestral domain, some sites are off-limits to timber harvest and hunting.

We have designated a group of traditional leaders who shall enforce these policies; they will have the power to impose restriction of tree harvest inside the ancestral domain, for example. This group will be called the “*Pusaka* Council” which is composed of Indigenous leaders and elders from the different barangays.

Here is an example of traditional tree-harvest regulation within a *Pusaka* site:

1. Identify if the tree can be harvested for household use. Pictures are necessary to determine suitability of the tree and for documentation
2. A validation of the location of the tree will be certified by the purok Leader, and the barangay council jointly with the tribal council.
3. Cutting trees along the riverbank is not allowed.
4. A request should be submitted to the Barangay Ancestral Domain Management Office and the Barangay Council to perform a joint inspection of the tree/s that is/are proposed for harvest.
5. Tree cutting should be supervised by the forest guards to ensure proper cutting of the tree/s and that only the right (approved) trees are harvested.
6. Cutting is only allowed in specific places.
7. If the request from the barangay or ancestral domain official has been issued, a committee shall verify the request and they will make the order in allowing cutting of the trees.
8. Details about the chainsaw to be used, such as the kind, model, serial number, and operator, should be registered with the DENR first before any tree is cut. Failure to do so will be a reason for disapproval.
9. Approval of the request shall not be done by only one person, but by the whole *Pusaka* Council with the barangay police.

Nakabuhat nami ug mga baload nga buhaton sa tanan para sa konserbasyon sa kinaiyahan, pareho sa dili pagpamutol sa dagko nga kahoy ug ang pagdeklara sa usa ka lugar isip lugar sa pagpangayam. Naa puy mga lugar nga dili pwede pangasohan o sudlan.

Areas in the Obu Manuvu ancestral domain like this one from Salaysay with thick forest covers

Ang na-organisa nga grupo mao ang nay gahom sa paghusay sa problema mahitungod sa pagpamutol ug kahoy sa Ancestral Domain. Kani nga grupo pagatawagong nga “Pusaka Council” kung asa gimugna sa mga leaderes ug katigulangan gikan sa nagkadaiyang barangay.

Nia ang tradisyonal na pamaagi sa pagpamutol ug kahoy sa Pusaka:

1. *Tan-awon ang aktwal na kahoy, tan-awon ang kahoy kung pwede na ba putlon. Kuhaan ug litrato kadtong patay na or nakahigda na nga kahoy.*
2. *Certification kung asa dapit nabutang ang kahoy, apil ang purok leader, barangay ug tribal mu-certify.*
3. *Dili magputol along the sa kiliran sa sapa ug agianan sa tubig.*
4. *Adunay sakto nga request para mag-uban ang Barangay Ancestral Domain Management Office (BADMO) ug barangay mu-inspek syonsa kahoy.*
5. *Adunay magtan-aw kung sakto ba ang kahoy nga giputol sa gipakita.*
6. *Didto ra muputol sa dapit ang naay tugot na pwede makaputol.*
7. *Kung naa nay request ang barangay o ancestral domain official, naay grupo na magtan-aw ani sa request ug sila mismo muhimo sa order para tan-awon ang pagtugot sa pagputol sa kahoy.*
8. *Dapat nakarehistro sa Department of Environment and Natural Resources (DENR) kung unsa nga chainsaw nga gigamit ug ang serial number niini. Dili tugutan ang pagputol kung wala kini narehistro.*
9. *Ang committee ug ang Barangay Police ang dapat nga mu-aproba sa request.*

[Cont. Regulations for Pusaka]

10. The process will still be followed even if the timber is found by the river.
11. Places to allow timber collection — from Luyan, Likuyan to Laputan.
12. One must plant where the tree was from.

Forests are the seat of the *Obu Manuvu* society

Cutting of trees is not allowed near bodies of water and in protected areas. Offenders must perform a *pomaas* wherein one must surrender 50 kilos of meat, rice, and Php1,500. *Datus* (leaders) who failed to report any illegal logging activity is also made accountable. If one must cut a tree, the cutter is required to plant 100 trees in the suitable area.

Offenders must be reported to the barangay-based *Pusaka* council. If the issue is unresolved, then the purok leader can take the responsibility. If the case is still not solved, then the Barangay Captain will take the case. And then to the legal courts if the offense is grave. The Indigenous Peoples Mandatory Representative (IPMR) and Barangay Ancestral Domain Management Office (BADMO) shall link the issue to the Ancestral Domain Management Team (ADMT).

Because we treat the ancestral domain as *Pusaka*, we are more determined to protect our lands. The biodiversity of our lands is diminishing because of human-induced destruction, and this gave us the motivation to organize, train, and deputize our own local forest guards. The forest guarding initiative helped us become empowered in protecting our ancestral domains and made us appreciate our forests more.

The *Pusaka* initiative also helped us get public exposure and commendations. We are now given the chance to speak in forums and conferences that helped us articulate our own brand of conservation. Doing so also helps the general society appreciate our Indigenous identity and culture.

[Cont. Regulasyon sa Pusaka]

10. *Ang proseso pareho ra gihapon sa mga kahoy nga naanod sa sapa.*
11. *Lugar na pwede putulon gikan sa Luyan, Likuyan hangtud sa Laputan.*
12. *Tamnan ug kahoy ang lugar kung asa nakapamutol.*

Wala ginatugutan nga muputol ug kahoy sa uluhan sa tubig, sa mga protektado nga erya, ug sa kilid sa mga sapa. Ang paglapas niini kinahanglan magpomaas ug 50 kilo nga baboy, bugas, ug Php 1,500 nga kwarta. Apil pud sa silo tang mga Datu nga wala nisaba nga adunay pagpanggalas nga nahitabo. Bisan ug walay sala sa balaod, pero kung muputol ug kahoy, kinahanglan mutanom ang nagputol ug 100 ka wsemilya sa kahoy sa lasang.

Kung nay nakasala ug wala nisunod sa balaod, kinahanglan kining sulbaron sa tribal leader. Kung kini dako nga sala ug dii na masulbad sa tribal leader, pwede kining ipasaka sa purok leader, sunod sa Kapitan, sa Lupon, hantod sa Korte. Ang Indigenous Peoples Mandatory Representative (IPMR) ug Barangay Ancestral Domain Management Office (BADMO) sa Barangay maoy mukonekta sa Ancestral Domain Management Team (ADMT) mahitungod ani nga isyu.

Tungod sa among ginatrato and among ancestral domains isip Pusaka, mas nadasig kami nga protektahan kini. Ang mga hayop ug tanom diri anam-anam na ug kahurot tungod sa pagguba sa mga tao, ug kini ang naghatag sa amo ug kadasig nga mag-organisa, pagbansay, ug pag-deputize sa among kaugalingong forest guards. Kining inisyatibo sa forest guards nakatabang sa amo arun mapakusgan ang pagprotekta sa among kayutaan ug nakita namo ang bili sa among kalasangan.

Ang konsepto sa Pusaka nakatabang sa amo arun mailhan ug pagdayeg gikan sa publiko.. Nahatagan mi ug tsansa nga mag-adto ug makaistorya sa mga lahilahi nga forums ug conference nga nakatabang sa among pagpasabot sa among marka isip tribo. Ang pagpaila ani makatabang arun mahatagan ug pagtamod ang among lumadhong ilhanan ug kutura.

Oath-taking of the Pusaka Council held on December 10, 2016
during the Allow to Obu Manuvu Celebration

As an offshoot of the *Pusaka* initiative, we have also crafted village-based Community Development Plans (CDP) in four pilot Obu Manuvu barangays (Carmen, Tawan-tawan, Tambobong and Salaysay). The CDP contains village aspirations for sustainable rural development both for the ancestral domain and its indigenous inhabitants. The site-based CDP details and operationalizes the more centralized Ancestral Domain Sustainable Development and Protection Plan (ADSDPP).

The *Pusaka* will also be disseminated to the public through our Information and Education Campaigns. Institutionalizing our Indigenous knowledge systems and practices does not only help us reinforce our customary ways, but will also strengthen us as a tribe, knowing that people are recognizing and respecting us as we exist today. This contributes to the enrichment of our identity as the *Obu Manuvu* — not forgotten, not left behind.

Isip usa ka resulta sa Pusaka nga inisyatibo, naghimo kami ug Community Development Plan (CDP) nga gihimo una sa upat ka barangay sa Obu Manuvu (Carmen, Tawan-tawan, Tambobong and Salaysay). Ang CDP nagapakita sa mga pangandoy sa komunidad para sa sustenable nga pag-uswag para sa ancestral domain ug sa mga lumulupyo niini. Ang konsepto sad niini makita sa among Ancestral Domain Sustainable Development and Protection Plan (ADSDPP).

Ang Pusaka mas maisabaot pa sa publiko pinaagi sa Information Education Campaigns. Ang establisar niini dili lamang makapakusog sa among mga balaod, makapalig-on sad kini sa amo isip usa ka tribo, nga ginarepetto sa mga tao ang among mga balaod. Kini magkatabang sa pagpamaayo sa among kailhanan isip Obo Manuvu — wala nahikalimtan, wala nabiyaan.

Community Development Plan Formulation
of Barangay Salaysay, Tawantawan and Tambobong

The human-in-nature landscape of the *Obu Manuvu* ancestral domain in Tawantawan

**We acknowledge the *Obu Manuvu* elders, leaders
and individuals who participated in the workshops
to articulate the *Pusaka* philosophy:**

Luis Lambac
Joel Unad
Marlon Suhat
Reynaldo Andao
Subuan Quimpo
Pandayan Sumandong
Antonio Anan
Pedro Ladao Jr
Eulo Nogan
Manuel Lawingan
George Mandahay
Carmen Lambac
Leo Bandihan Sr
Inocenta Bandihan
Lito Bandihan
Leo Bandihan

Nelson Sumandang
Jerom Amoy
Alonzo Gapao
Jimmy Unad
Hendry Tumanding
Emma Unad
Feliciano Landim
Joel Mailan
Arlene Onoc
Nilda Landim
Nestor Mampo
Rosita Mampo
Porferio Ogao
Marcial Dionog
Oscar Saro, Sr.
Brando Dangcay

Paulino Landim Sr.
Manuel Lawingan
Pandayan Sumandang
Quimpo Subuan
Manuel Duyan
Baguio Aquino
Delio Bandihan
Danilo Apang
Aida Lawingan
Bonyebay Bandihan
Elmer Andres
Jolito Mandahay
Restituti Hogay
Evangeline Edis
Artemio Unad

